

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілетін дамыту жолдары

ЖАРИЯЛАНДЫ
03.10.2025

ТІРЕК СӨЗДЕР

дивергентті ойлау, драматизация, зерттеушілік әрекет, инклюзия, қиял, құжаттама, мектепке дейінгі тәрбие, ойын, шығармашылық

СІЛТЕМЕ

<https://bilimger.kz/182737/>

Хасанова Жанар Аширбековна

Балабақша тәрбиешісі

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада балабақша тәрбиешісінің практикасында шығармашылық қабілетті мақсатты әрі жүйелі дамытудың теориялық-әдістемелік негіздері және нақты іске асыру тетіктері қарастырылады. Қазақстандағы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты мен үлгілік бағдарламалары шығармашылықты білім беру нәтижелерінің өзегі ретінде бекітетіні талданып, топ ортасын ұйымдастыру, ойын мен өнердің синтезі, зерттеушілік- құрастырушылық әрекет, педагогикалық құжаттама және инклюзивті тәсілдер арқылы дивергентті ойлау, қиял, эстетикалық талғам мен өзіндік өнім жасау дағдыларын күшейтудің жолдары ұсынылады [1], [7]. Сонымен қатар ресейлік ғылыми еңбектер негізінде (Лежанская, Бабенко, Гарбер, Комлева) шығармашылықты қолдаудың заманауи тәсілдері жүйеленеді [3], [4].

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, шығармашылық, қиял, дивергентті ойлау, ойын, драматизация, зерттеушілік әрекет, құжаттама, инклюзия.

КІРІСПЕ

Мектепке дейінгі кезең баланың танымдық икемділігі, қиялы мен символдық ойлауы шапшаң дамитын «сезімтал терезе» болып табылады; дәл осы кезеңде шығармашылықты жүйелі қолдау баланың кейінгі оқу жетістігі мен тұлғалық дербестігіне ұзақмерзімді әсер етеді. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты шығармашылық, коммуникативтік және зерттеушілік дағдыларды білім беру нәтижелерінің ажырамас

бөлігі ретінде айқындайды, ал үлгілік оқу бағдарламалары көркем-эстетикалық және ойын түрлерін оқу-іс-әрекетпен кіріктіруді міндеттейді [1], [7]. Осы негізде тәрбиеші ретінде менің кәсіби ұстанымым – «еркіндік + құрылым + бай материалдық орта + үздіксіз кері байланыс» тетігін орната отырып, әр баланың бастамасы мен даралығын сақтайтын дамытушы кеңістік құру.

НОРМАТИВТІК-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗ ЖӘНЕ МАҚСАТ ҚОЮ МӘДЕНИЕТІ

Мемлекеттік стандарт шығармашылық қабілетті дамытуды оқу нәтижелерінің деңгейлік жүйесімен байланыстырып, білім беру процесін жас ерекшелігіне сай қауіпсіз әрі инклюзивті ортада ұйымдастыруды талап етеді; бұл күн тәртібін жоспарлаудан бастап, әр ұйымдастырылған оқу қызметінде баланың өзіндік идеясын білдіруіне мүмкіндік беруге дейінгі тұтас циклді қамтиды [1]. Республикалық әдістемелік нұсқаулықтарда көркем-эстетикалық бағыттың мазмұны саналы түрде кеңейтіліп, материалдармен (қағаз, табиғи заттар, қайта өңделген бұйымдар) еркін әрекет ету, «идеядан өнімге дейін» жолын құжаттау және балалар жұмыстарының портфолиосын жүргізу ұсынылады [2], [6]. Оқу мақсаттары «қандай идеяларды зерттейміз, қандай көркем тілдер арқылы білдіреміз, соңында баланың өзі не айта алады?» деген сұрақтармен өлшеніп, тәрбиешінің рөлі «тапсырма берушіден» «серіктес-кураторға» ауысады [3], [1], [2].

ОЙЫН МЕН ӨНЕРДІҢ СИНТЕЗІ: ҚИЯЛДЫ БЕЛСЕНДІРУ ЖӘНЕ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУДЫ ӨСІРУ

Драматизация, қуыршақ театры, музыка мен қимылды біріктіретін еркін қойылымдар, ертегіні қайта құрастыру сияқты формаларда бала кейіпкердің уәжін елестетіп, сюжетті бейімдеп, жаңа шешімдер ұсынады; осылайша қиялдың өнімділігі мен дивергентті ойлау көрсеткіштері (идея саны, өзгешелігі, икемділігі) табиғи өседі [4], [5]. Бейнелеу өнері бағытында «ашық соңды» тапсырмалар – мысалы, «бір материалмен бірнеше мән табу», «бір пішіннен әртүрлі бейне жасау», «дыбысты сызықпен бейнелеу» – стандартталған үлгіден гөрі дербес шешімді ынталандырады; мұнда тәрбиеші модель көрсетудің орнына сұрақтар арқылы ой қозғайды: «Бұл материал басқа неге айнала алады? Егер түсін ауыстырсаң, бейнең қалай өзгереді?» [3], [8]. Ойындық ортада «кателесу құқығы» сақталғанда, балалар тәуекел етіп, жаңашыл тәсілдерді көбірек сынайды; ғылыми шолулар ойынның шығармашылықты дамытудағы дәлелденген ықпалын атап өтеді [5]. [3], [4].

ЗЕРТТЕУШІЛІК ЖӘНЕ ҚҰРАСТЫРУШЫЛЫҚ ӘРЕКЕТ: «КІШКЕНТАЙ ҒАЛЫМДАР» ЛОГИКАСЫ

Шығармашылық тек эстетикалық экспрессиямен шектелмейді; ол бақылау, салыстыру, болжау, сынау дағдыларын қажет ететін зерттеушілік мінез-құлықпен тығыз байланысты. Тәрбиеленушілерге су, құм, көлеңке, жел, магнит сияқты құбылыстарды әртүрлі материалмен зерттеу мүмкіндігін беру – гипотеза ұсыну, дәлел келтіру, сызбаға түсіру және нәтижені қайта жасау сияқты әрекеттерді қалыптастырады; бұл процесте «неге?», «қалай болды?», «тағы қандай жол бар?» секілді сұрақтар басым болады [6]. Үлгілік бағдарламада табиғи-ғылыми және көркем әрекетті кіріктіру (мысалы, «жапырақ ізін түсіру» арқылы құрылымды байқау және одан композиция жасау) мазмұнның пәнаралық сипатын күшейтіп, баланың идеяны әртүрлі «тілдермен» білдіруіне жағдай жасайды [7]. Мұндай тәжірибе барысында балалардың өз шешімін негіздеп айтуы, материалды түрлендіруі және бір идеяны түрлі материалда сынауы құпталады; ресейлік зерттеулер де шығармашылықты дамытуда еркін зерттеудің тиімділігін айқындайды [4], [3].

ОРТАНЫ ЖОБАЛАУ: МАТЕРИАЛДАР ЭКОЛОГИЯСЫ, МӘДЕНИ- КОНТЕКСТ ЖӘНЕ ҚАУІПСІЗ ЕРКІНДІК

Дамытушы ортаны «атэлье» қағидасымен ұйымдастыру – балалардың қолжетімді биіктікте реттелген материалдар, әр аймақтың (құрастыру, театр, музыка, бейнелеу, сенсорлық үстел) айқын мақсаты және идеяларды тіркейтін қабырға – шығармашылық белсенділікті тұрақтандырады; бала неғұрлым жиі материалға еркін қол жеткізсе, соғұрлым идеяны «қолмен» сынауға бейім болады [2], [6]. Қазақтың ұлттық мәдени контекстін қоса отырып (ою-өрнек, табиғи бояулар, киіз, ағаш, жіп, асық), балалардың эстетикалық талғамы мен символдық ойлауы кеңейеді; бұл – «өз мәдениетіңді өз қолыңмен жасау» тәжірибесін қалыптастырады. Қауіпсіз еркіндік үшін шекаралар («материалды алған баланың орнына қайтаруы», «қайшыны үстел үстінде қолдану») нақтыланып, мінез-құлық ережелері визуалды түрде белгіленеді; стандарт баланың денсаулығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуді негізгі талап ретінде бекітеді [1], [2], [6].

ҚҰЖАТТАМА ЖӘНЕ БАҒАЛАУ: ПРОЦЕСТІ КӨРУ, ПРОГРЕСТІ ТАНУ

Шығармашылықта «дұрыс/бұрыс» бинарынан гөрі үдеріс пен алға ілгерілеуді көру маңызды; сондықтан фото, қысқа транскрипт, балалардың сөздері, сызбалары мен прототиптері енгізілген портфолио жүргізу – тәрбиеші, бала және ата-ана үшін ортақ рефлексия құралы. Әдістемелік ұсынымдар баланың дербес идеясын тануды, «кері байланыс – келесі қадам» форматын ұстануды және топта бір-бірін мойындау

мәдениетін қалыптастыруды ұсынады [2], [6]. Ғылыми әдебиетте шығармашылықты өлшеуде өнімнің түпнұсқалығы, идеялардың саны мен икемділігі сияқты көрсеткіштер сапалы сипаттамамен (сипаттама жазбалар, көрме пікірлері) ұштасқанда ғана педагогикалық мәнге ие болатыны атап өтіледі [3], [8]. Бұл тәсіл балаларға өзін субъект ретінде сезінуге, ал тәрбиешіге оқытуды дәлелге сүйеніп бейімдеуге мүмкіндік береді. [2], [3], [8].

ИНКЛЮЗИВТІ ТӘСІЛ ЖӘНЕ ОТБАСЫ-БАЛАБАҚША СЕРІКТЕСТІГІ

Шығармашылыққа әр бала тең қатысуы үшін тапсырмалар мазмұны, процесі және өнімі жағынан сараланады: ірі моторикасы шектеулі балаларға ауызша-драмалық рөлдер, есту ерекшелігі бар балаларға визуалды-тактильді тіректер, тіл дамуы кешеуілдеген балаларға қысқа реплика үлгілері мен сүйемелдеуші пиктограммалар ұсынылады; бұл стандарттың инклюзивтілік қағидатымен сәйкес келеді [1]. Отбасымен серіктестік «үй атәльесін» ұйымдастыру (қауіпсіз қайшы, түрлі қағаз, жіп, табиғи материалдар), «ортақ дәптер» арқылы идея жинау, «ата-ана-бала-тәрбиеші» шағын шеберханаларын өткізу сияқты форматтармен нығаяды; IRRD материалдары баланың шығармашылық бастамасын қолдайтын ортақ мәдениетті дамытуды ұсынады [2], [6]. Креативті тәжірибені бөлісу үшін топтық көрмелер өткізіліп, балалар өз жұмысы туралы әңгімелейді; бұл сөйлеу, өзіндік бағалау және құрдастарды құрметтеу дағдыларын қатар дамытады [4], [5], [6].

ҚОРЫТЫНДЫ

Шығармашылық – мектепке дейінгі тәрбие мазмұнының «жүрегі»: ол баланың қиялын, дивергентті ойлауын, эстетикалық талғамын және зерттеушілік мінез-құлқын бір мезгілде дамытады. Қазақстандық нормативтік құжаттар мен әдістемелік ұсынымдар шығармашылықты білім беру нәтижелерімен ұштастыруды талап етеді, ал ғылыми әдебиет ойын мен өнердің синтезі, зерттеушілік әрекет, дамытушы орта және инклюзивті тәсілдердің тиімділігін негіздейді [7], [8]. Балабақшадағы тәжірибемде бұл тұтастық «баланың дауысы» мен «баланың таңдауы» құрметтелгенде, материалдық орта идеяларды шынайы сынауға мүмкіндік бергенде және құжаттама прогресті айқын көрсеткенде жүзеге асады. Демек, шығармашылықты дамыту – бір реттік «сабақ» емес, күнделікті мәдениет: біз еркіндікке қауіпсіз шекара қоямыз, құрылымға ойнақы рух береміз, ал әр бала өз «тілдерімен» әлемді қайта ашады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті

- стандарты.** Adilet құқықтық ақпарат жүйесі (қазақ тілінде). Қолжетімділік: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2300033499> Аділет
2. **Әдістемелік нұсқаулық (қазақ тілінде).** «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығы (IRRD), PDF. Қолжетімділік: https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/metodicheskie_razrabotki/kaz/48.pdf irrd.kz
 3. Лежанская, О. А. **Педагогические основы развития творческих способностей дошкольников.** *CyberLeninka*. Қолжетімділік: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-osnovy-razvitiya-tvorcheskih-sposobnostey-doshkolnikov> КиберЛенинка
 4. Бабенко, Е. А. **Творческие способности в дошкольном возрасте как особая потенция воображения.** *CyberLeninka*. Қолжетімділік: <https://cyberleninka.ru/article/n/tvorcheskie-sposobnosti-v-doshkolnom-vozraste-kak-osobaya-potentsiya-voobrazheniya> КиберЛенинка
 5. Гарбер, А. **Развитие творческих способностей у детей дошкольного возраста с помощью игры.** *CyberLeninka*. Қолжетімділік: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-tvorcheskih-sposobnostey-u-detey-doshkolnogo-vozrasta-s-pomoschyu-igry> КиберЛенинка
 6. **Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі.** IRRD, PDF (қазақ тілінде). Қолжетімділік: <https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2024/12/4402024.pdf> irrd.kz
 7. **Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламалары.** Adilet (қазақ тілінде). Қолжетімділік: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200030183> Аділет
 8. Комлева, З. С. **Развитие творческих способностей и воображения у детей.** *CyberLeninka*. Қолжетімділік: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-tvorcheskih-sposobnostey-i-voobrazheniya-u-detey> КиберЛенинка

**Ескертпе: мәтінде дереккөздер нөмірленген жақшамен белгіленді (мыс., [1], [5]).*

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.